

DAVA DE LA CÂRLOMĂNEȘTI

dr. M i r c e a B a b e ș

Motto

*Iară Dații mai spre Dunăre și mai spre Țara
Nemțească, precum mărturisesc cetățile sau
orașele lor, care se hotărăscu tot în slovele **dava**,
cumu-i Serghi-dava, Deți-dava, Marti-dava,
adică dava lui Serghie, dava lui Dație, dava lui Maro
i proci*

(Nicolae Costin)

În urmă cu mai bine de un secol, în 1892, înscriind *Cetatea* de la Cârломănești în al său dicționar geografic al județului Buzău, Bazil Iorgulescu aprecia că acea colină „e foarte importantă de studiat din punct de vedere arheologic” și bănuia, întemeiat mai curând pe intuiție decât pe cunoștințe reale, că „a trebuit să fie un cimitir, întâi dac și apoi cuman, după cum indică hârburile aruncate”. Cercetările întreprinse aici în ultimii 40 de ani au confirmat într-un singur punct, desigur unul important, intuiția lui Iorgulescu: „hârburile aruncate” erau într-adevăr dacice. Pe *Cetate* (sau *Cetățuie*, toponim preferat astăzi de localnici) nu era însă vorba de un cimitir, ci de o așezare intens locuită în cea de-a II-a epocă a fierului, iar vestigiile „cumane” nu au apărut defel. S-a descoperit în schimb, în profunzime, o consistentă depunere din epoca bronzului, aparținând culturii Monteoru. Grație acestor cercetări, *Cetățuia* de la Cârломănești a venit să se înscrie într-o familie de situri, răspândită în cea mai mare parte a României și caracterizată prin bogate vestigii suprapuse, din epoca bronzului și din epoca dacică preromană, așa cum se întâmplă la Brad, Răcătău, Poiana și Căndești din Moldova, de la Popești, Radovanu și Tinosu din Muntenia, de la Sighișoara-Wietenberg și Pecica din Transilvania. Această stratigrafie nu trebuie obligatoriu interpretată în termenii până nu demult excesiv invocatei „continuități traco-geto-dace”, ci mai curând în sensul unui anumit determinism geografic al spațiului dat, precum și al unui model cultural și economico-social

comun, care a generat în cele două epoci forme stabile, asemănătoare, de structurare și dispunere a habitatului.

„Cetățuia”, cunoscută încă din 1871 de către Al. Odobescu sub numele de „Movila cu cetate”, a fost cercetată sistematic de Mircea Babeș și colaboratorii săi de la Institutul de Arheologie al Academiei Române și de la Muzeul Județean Buzău, în anii 1967 și 1972-1981. Săpăturile au fost reluate, sub aceeași conducere, în anul 2001, în scopul dezvelirii celei mai mari părți a sitului. Acesta este situat pe terasa înaltă din dreapta râului Buzău, într-un punct situat între satul Cârломănești și șoseaua care leagă satele învecinate Nișcov și Cândești. Stațiunea ocupă un platou de formă ovală neregulată, cu suprafața de cca 7500 mp, separat spre nord și vest de restul terasei Buzăului și Nișcovului prin ravene adânci, tăiate de apele torențiale, și prezentând spre est și sud pante greu accesibile, cu o diferență de nivel de 25-30 m față de șesul din zona de confluență a celor două râuri. Locul a dispus astfel, încă din preistorie, de o bună protecție naturală, care explică alegerea sa repetată drept sediu al unor importante comunități umane, mai întâi în epoca bronzului, apoi în epoca dacică. Elemente artificiale de fortificație nu au fost încă identificate cu certitudine, deși nu este exclusă existența unei palisade pe marginea platoului.

Din suprafața totală de cca 7500 mp a platoului *Cetățuiei*, săpăturile noastre au afectat cca 1070 mp. În arealele din partea de sud-est, cercetate în anii 1972-1978, și în secțiunea transversală, săpată în 1979-1981, a fost epuizată până la pământul viu o suprafață cumulată de 870 mp, identificându-se în total 571 complexe (grupări sau aglomerări de materiale pe nivelul de călcare, vetre, gropi). Dintre acestea, 172 aparțin epocii bronzului, 271 celei de-a II-a epoci a fierului, iar 128 nu au putut fi atribuite cu precizie uneia dintre cele două epoci. Complexele respective aparțin unei depuneri antropogene groase de 1,70-2,00 m, în cuprinsul căreia au putut fi distinse patru niveluri principale (numerotate de jos în sus): *nivelurile I și II*, precum și partea inferioară a *nivelului III* aparțin unor locuiri succesive ale purtătorilor culturii Monteoru (fazele *Ic4-Ic3, Ia, IIa-b*) și se datează în mare în prima jumătate și la mijlocul mileniului II a.Chr. Partea superioară a *nivelului III* corespunde răstimpului de mai bine de un mileniu ce s-a scurs între ultima locuire monteoreană și locuirea geto-dacă clasică. În acest interval se plasează unele urme sporadice de viețuire din sec. X-IX a.Chr. (Hallstatt B) și din sec. III a.Chr. *Nivelul IV*, gros de 0,50-0,70 m cuprinde resturile davei din sec. II-I a.Chr. La baza acestui strat se observă un sol vegetal bine marcat, pe care a început locuirea geto-dacă, iar la partea sa superioară, imediat sub solul actual, zac vestigiile ultimului moment de locuire, respectiv de părăsire a davei.

Formarea a trei niveluri distincte (I-III), cu locuințe de suprafață, vetre, numeroase gropi, arată că locuirea din epoca bronzului a cunoscut unele întreruperi, dar în ansamblu așezarea de la Cârломănești prezintă o situație stratigrafică foarte propice pentru studiul evoluției culturii Monteoru, din faza ei incipientă (Ic4) până către sfârșitul epocii bronzului. Epoca timpurie a fierului (Hallstatt B ?) este ilustrată doar prin fragmente ceramice izolate, caracterizate prin suprafața lustruită și ornamentul canelat. Ceva mai numeroase sunt *materialele geto-dace timpurii, pre-clasice* (forme tipice: oala-clopot și oala-sac), care în trei cazuri au fost descoperite în gropi. O fibulă Latène C1 și un picior de kantharos attic, cu firnis negru, permit datarea acestei locuiri pasagere în sec. III a.Chr., cu circa un secol înainte de apariția așezării de tip *dava*.

Deși de relativ scurtă durată (cca un secol), această ultimă așezare a lăsat urmele cele mai consistente și mai variate. La baza și în cuprinsul nivelului IV locuințele au fost construite în marea lor majoritate la suprafața solului, din lemn și lut; în cursul locuirii ele au fost adesea dezafectate, nivelate sau străpunse de gropi ulterioare și, de aceea, ele pot fi recunoscute cu dificultate, sub forma unor resturi de podele lipite cu lut galben, vetre, aglomerări de lipitură de pereți arsă, pietre și ceramică fragmentară. În schimb, pe nivelul final (adâncimea de -0,20-0,30 m), la care s-a produs părăsirea așezării, s-au păstrat urmele bine marcate în teren ale unor construcții de mari dimensiuni (una patrată, incendiată, cu vatră-altar, și alte două în formă de navă dreptunghiulară, cu absidă spre nord) – evident edificii publice, foarte probabil sanctuare. Ultimul dintre aceste edificii, de dimensiuni monumentale (11,40 x 7,60 m, suprafața cca 73 mp, la care se adaugă un eventual pridvor de cca 11 mp), cercetat în anii 2001-2005, era bine marcat în teren prin șanțurile de fundație și patru gropi mari de stâlpi, umplute cu lut galben și pietriș. Trei vetre-altar ornamentate, descoperite sub acest sanctuar, arată o folosire anterioară, îndelungată, a acestei zone în scopuri cultice. Se remarcă și numărul mare de gropi atribuite cu siguranță așezării geto-dace: 187. Frecvența lor mare (una la 4,6 mp) se explică, pe de o parte, prin funcționalitatea lor variată (gropi de pari/stâlpi în cadrul unor edificii sau îngrădituri, gropi-siloz pentru provizii, gropi de extragere a lutului pentru construcții, gropi de gunoi, latrine), iar pe de altă parte prin durata scurtă a folosirii lor înainte de astupare.

Inventarul mobil descoperit în aceste complexe sau în stratul respectiv constă în principal din ceramică geto-dacă clasică, lucrată de mână sau la roata olarului, inclusiv vase fine cu decor în relief sau pictat. Se întâlnesc și exemplare de import elenistic, precum amforele de Rhodos și, mai ales, de Cos, kantharoi, balsamarii. Săpăturile au livrat, de asemenea, un mare număr de unelte și ustensile, precum fusaiole, greutăți și „calapoade” din

lut, cute și râșnițe din piatră, mânere din os, cuțite, seceri, nicovală de bijutier și sule din fier, oglinzi, fragmente de vase din bronz sau sticlă. Piese de port și podoabă sunt mai rare, dar nu mai puțin importante: pandantiv de aur (lunula), fibule de argint, bronz și fier, paftale de fier, placate cu foaie de bronz ornamentată *au repoussée*, brățări de bronz. Cele mai rare sunt armele și piesele de echipament militar: lance, pinteni, zăbale. Unele dintre piesele enumerate mai sus au fost probabil produse în dava de la Cârломănești. Certă este existența unui atelier pentru prelucrarea cornului, atestat prin piese finite, dar și prin ramuri de corn de cerb în curs de prelucrare. În chip sigur a funcționat și un original atelier coroplastic, ale cărui produse sunt unicate în arta întregii Dacii preromane. Montate pe suporturi conice speciale, statuetele reprezintă în chip naturalist, cu multă expresivitate, lupi, mistreți, cervidee, păsări și, mai rar, un bărbat înarmat cu scut, călare.

De o deosebită valoare pentru stabilirea cronologiei davei de la Cârломănești, ca și pentru studiul vieții ei economice, sociale și politice, sunt descoperirile monetare: o monedă de Thasos și alta de Dyrrhachium, precum și emisiuni geto-dace de tip Alexandru-Filip III Arideus (1 ex.), Vârteju-București (132 ex.) și Inotești-Răcoasa (1 ex.). Monedele de tip Vârteju-București, aflate atât izolat în ultimul nivel al așezării, cât și în cadrul unui tezaur de 124 piese, prezintă particularități de execuție care justifică ipoteza unui atelier monetar local. Această ipoteză implică nemijlocit existența unei autorități politice emitente, iar descoperirea recentă (campania 2003) a unei inscripții ceramice ce documentează existența unui „basileus” local vine să aducă o senzațională confirmare. Este vorba de trei fragmente dintr-un vas de provizii, de culoare cărămizie, lucrat la roată, cu pereți groși de 8-12 mm, în pasta căruia, înainte de ardere, olarul a scris în grecește numele și titlul proprietarului. Pe fragmentele descoperite s-au păstrat 5 litere grecești cursive, incizate cu un vârf ascuțit; primele patru reprezintă, fără dubiu partea finală a substantivului grecesc „basileus”, declinat la genitiv, iar cea de a cincea, foarte probabil, prima literă a unui nume propriu:

[βασι]λεως B..... = [basi]leos B.....

Restituirea, respectiv traducerea acestei inscripții, fără îndoială autentice, este: **(vasul/prorietatea) regelui B.....**, iar însemnătatea sa este, în ciuda caracterului fragmentar, dintre cele mai mari. După descoperirea mai veche de la Ocnița, avem o confirmare categorică a faptului că șefii unor mari așezări geto-dace, de felul acelor pe care le desemnăm cu termenul geto-dac *dava*, respectiv ai unor structuri politice teritoriale de tip tribal aveau, nu numai în optica autorilor greci și latini contemporani, ci și chiar în fața propriilor supuși statutul și titlul de *rege*. Se confirmă astfel și prin izvoare epigrafice *interne*

desemnarea unor conducători locali geți și daci din sec. I a. Chr., precum Dicomes, Cotiso, Oroles, Rholes, Dapyx etc., drept regi de către autorii clasici. În raport cu aceștia, în chip îndreptățit, Burebista avea să fie numit de cel ce a redactat decretul onorific pentru Acornion din Dionysopolis „*cel dintâi și cel mai mare dintre regii din Tracia*”. Numele „basileului” de la Cârlomănești, probabil un contemporan al lui Burebista, ne rămâne deocamdată necunoscut, dar există bune șanse ca săpăturile viitoare să ducă la descoperirea altor fragmente din vasul, respectiv inscripția în discuție.

Întemeiată către sfârșitul sec. II a.Chr., pe urmele unei mai vechi și sporadice locuiri din sec. III a.Chr., *dava* de la Cârlomănești nu a avut o durată îndelungată. Obiectele descoperite pe nivelul final de călcare (uneori sub dărâmături incendiate), în primul rând monedele de tip Vârteju-București și Inotești-Răcoasa, arată că încetarea locuirii s-a produs la mijlocul sec. I a.Chr. sau foarte curând după această dată, într-o vreme în care aceste monede încă mai circulau, iar moneda republicană romană era încă absentă sau foarte rară în Dacia.